

ХЕЛИОТРОПИЧНИ КОМПАСИ : СЕНТИМЕНТАЛНИОТ СОН ЗА ЈУГОТ ВО ЛИРИКАТА НА МАКСИМИЛИЈАН ВОЛОШИН И НИКОЛАЈ ГУМИЉОВ

Елена Карпузовска

Универзитет „Свети Кирил и Методиј“, Скопје

karpuzovskaelena@gmail.com

Статијата е сосредоточена на херменевтичко промислување на Југот како одеопоричен, симболичко-архетипски, геопоетички и сентиментален топос во лириката на Максимилјан Волошин и на Николај Гумиљов – класични, но и апартни фигури во книжевноисториската отсечка на сребрениот век на руската поезија. Поаѓајќи од премисите за мистицизмот на Југот, семантичките нијансирања на феномените на егзотичното и на Другоста, како и симболичката поливалентност на Сонцето и на Морето, се иследуваат фасцинацијата од африканските култури и природата во стиховите на Гумиљов, како и опчинетоста од историските и природни сокровишта на Медитеранот во пејзажната лирика на Волошин. Оттаму произлегуваат заклучоците за суштинската ролја на странствувањето, играта со границите меѓу физичката и имагинарната географија, романтичарскиот ескапизам и феноменолошките раслојувања на хронотопската детерминанта на Југот, во нејзината семантизација како метафизичка метонимија за бодлеровското Непознато. Во дослук со појдовните премиси, тематското проникнување ги докажува силните струи на географската имагинација во лириката на Волошин и на Гумиљов, кои ја отелотворуваат идејата за митизација на чудесниот и мистичен Југ.

Клучни зборови: Југ, патување, егзотизам, хронотоп, географска имагинација

HELIOTROPIC COMPASSES: THE SENTIMENTAL DREAM OF THE *SOUTH* IN THE POETRY OF MAXIMILIAN VOLOSHIN AND NIKOLAI GUMILEV

Elena Karpuzovska

Ss. Cyril and Methodius University in Skopje

karpuzovskaelena@gmail.com

The *South* is a profound odeoporic, symbolic, archetypal, and sentimental theme in the verses of Maximilian Voloshin and Nikolai Gumilev – two classical and eccentric figures in the literary and historical period of the Silver Age of Russian poetry. This article illuminates the mysticism of the *South* and delves into understanding the symbols of the Sun and the Sea, while exploring the fascination with African culture and nature in the verses of Gumilev and the enchantment with the historical and natural treasures of the Mediterranean in the topographical poetry of Voloshin. The article explores the essential roles of wanderlust, Otherness, the boundaries between physical and imaginary geography, romantic escapism, and the phenomenological understanding of the chronotopic determinant of the *South* as a metaphysical metonymy of Baudelaire's *Unknown*. Consequently, this thematic interpretation sheds light on the strong currents of the geographical imagination in the poetry of Voloshin and Gumilev, which epitomize the idea of the *South* as a miraculous myth.

Клучни зборови: South, traveling, exoticism, chronotope, geographical imagination

1 Сонот за Југот: Поети – пленици на Сонцето и на Морето

Јуџоџ е сеќавање за сеќавање. *Јуџоџ* е спомен заклучен зад невидлива врата. Клучот е загубен. Поетите го откриваат тој архетипски клуч низ сентименталната анамнеза на *Нејознајоџо* во одеопоричните и имагинарни патувачки авантури. На залезот на XIX век, во сребрената струја на руската лирика, ќе се појават две вонредно ексцентрични личности – двајца поети – занесеници. Максимилијан Волошин (1877 – 1932) и Николај Гумиљов (1886 – 1921). Сонцето и Морето, во нивните стихови, се близнаци на *Бескрајоџ* и *Рајоџ*. Во компасите на овие поети се врти розата на осончените, нескротливи и волшебни морски ветрови на *Јуџоџ*. Тоа се стихови кои дишат во едно вечно онтолошко и метафизичко беспокојство, во еден трескавичен *mal de vivre*, што ги разопнува едрата на коработ на авантурата. Овие поети, дури и во шумот на старите географски карти, ослушнуваат џовик за џаџување.

Поетот е ловец на *Бескрајоџ*, зад чии измаглини се крие *Нејознајоџо* – без разлика дали е тоа *небо или аг* – како што огласи Бодлер во „Патување“. Според Гастон Башлар, „морето е сказочно“, затоа што митологијата на морето ја соопштуваат „усните на патникот што ги презема најдалечните патувања. Морето е она што ги создава далечините“ (Bachelard 1942: 177). Без сонот за морето, не би постоел ниту сонот за *Бескрајоџ*. Патувањето е метафизичка тропа: еуфоричен пркос кон Времето, кон конечност; възглас за освојување на несознајниот Апсолут, отелотворен во хиерофаничниот симбол на Сонцето и во митизираната праслика за морскиот таинствен космос. Сонцето е метонимиски идеограм за *Јуџоџ*, како метафизички копнеж по *Нејознајоџо*. Сонцето како *mundi oculus*, како што го именува Овидиј (Ferber 1999: 210), а во птоломејската астрономска имагинација се поима како планета, во чијашто етимолошка срж се крие старогрчкото значење за ‘талкач’ (ibid, 212). Поетите патешественици, во хибрисната игра на авантуристичкиот ескапизам, се дрзнуваат да го подражаваат Сонцето. Патувајќи по трагите на јужните ветрови, во копнежот да ја искусат пловноста на далечините, стануваат негови соперници, но и негови близнаци.

Во утопистичкиот и имаголошки имагинариум, митот за Антиподите предлага *imago mundi*, каде загадочниот феномен на географското *gryllage* е спротивставен на пределите на познатото, што е созвучно со „питагорејската доктрина и идејата за антиземја“ (Нучера 2006: 165). Затоа, *Јуџоџ* во стиховите на Волошин и на Гумиљов е волшебна трансцендентна бајка, зад чија таинственост е заклучен сонот за една друга вселена.

2 Разгледници од јужните мориња

Сентименталната авантура на стиховите на Максимилијан Волошин е да ја улови невидливата сказна на морето. Суптилниот експресивен сензибилитет, во оваа лирика, ја преобразува поетиката на патувањето и во лов на цртежи на минливата, а тажна убавина.

Волошин е поет мистик. Сенки на орфејски мистицизам провејуваат во неговата космичка имагинација. Тоа е поет што го знае заумниот јазик на брановите, јазикот на каменот, јазикот на молњите и на ветровите. Волошин ги слика стиховите врз фонот на естетиката на меланхолијата, во пастелно-контемплативниот ламент за успиените векови. Призвучите на историософската¹ елегична рефлексија и гностичкиот мистицизам се прелеваат, во еуфонични еха, во неговата тематско-мотивска опчинетост со *ејзоџичниот мистицизам* на Јуџоџи. Јужните мориња, во сонот на Волошин, му испраќаат ветрови со стихови што просирно шумат и бладаат. Сè што треба да стори, разбуден, тогаш, овој поет врз хартијата оросена од морската влага, е да ги разлие пастелните бои на сонливата медитеранска тага за тие ветрови да се овоплотат во зборови. Предраг Матвеевиќ, со мудра загадочност, ќе изрече дека „Медитеранот е судбина“ (2001: 85). Бездруго, Парките, судбината на овој поет, ја предодредиле сомнамбулно да се лула меѓу Сонцето и Морето. Боите на симболистичко-пејзажниот сентимент, во медитеранската палета на Волошин, варираат во имажинистички игри на светлината, меѓу четирите емпедоклевски материјални онтолошки сфери. Стиховите придобиваат студенило на пригушени, песочно-осончени златни бои, прелевајќи се во сините, ефирни испарувања на морскиот, магловит воздух што го засенчува мраморот под кој шуми сонот на цивилизациите, за да прснат во усвитени, еуфорични огномети од шаренила на крајбрежните растенија и плодови кои горат под вжареното сонце, што се измива и заспива во аквамаринско-смарагдните каледиоскопски арабески на морските каприциозни бранови. Волошин е поет којшто е очуден, уплашен, а едновременно и во окултна екстаза, занесено вслушан во криптофоничните гласови на морето.

Морето е „место на раѓање, преобразби, и преродби“ (Chevalier, Gheerbrant 1990: 623). Како што се трага по шарени школки и стари амфори, така и Волошин своите стихови ги наоѓа родени на песочните крајбрежја. Родени од морска пена – како Венера. Како неземни изненади на сонот. „Под небото на Италија, родени сте вие, / мои сребрени песни!“ – воскликнуваат стиховите посветени на земјата музеј, родени од „блесок и светлина“, „пронижани со сончев жар“.² За Волошин, Јуџоџи е предел кон кој детската мечта броди „со

¹ Историософски/а – авторката упатува на значењето на симбиозата меѓу историјата и философијата/мудроста (од грч. *sophos/sophia*), поточно на *философијата на историјата*, мошне слично на терминот теозофија/теософија

² Препевот на сите стихувани одломки од руски на македонски јазик е на авторката.

страв мистичен и чуден“. Повикот за патување кон таа земја од сон и време, поетот пантеистички го ослушнува и во најтивките пулсации на сепроникнатото битие на Космосот: „Кон Италија! – громко ечи в слухот, / Кон Италија! – птиците ми пеат“. Поетот невоздржливо ја слуша заповедта. Сонот го повикува кон пределите сродни на пејзажите на Арнолд Беклин, пејзажи од „темјанушки, ириси и рози“.

Италијанските градови не се толку градови колку чудесни оживотворени сликарски платна. Градови – слики, што оживеале под четките на Тинторето и на Веронезе. Стиховите во „Венеција“ прозвучуваат во каденци на тажно-радосна баркарола. Поетот броди низ венецијанските улички, тагувајќи за смртта на времето што гасне со чекорот. Просторот и атмосферата се згустуваат во самрачната неподвижност на загадочната полутемнина. Свони штимунг на верленовско-сплиновска тага, на полусонлив *mal du siècle*. Сè во овој град се крши меѓу стаклата на јавето и вообразбата на болежливата меланхолија. Врз платното на градот се лелеат „фреските на Оркања“, никнуваат „изрезбани фасади, шарени зданија“ што блескаат во „аловиот пожар“ на залезот. Венеција е град на сонливата замелушеност, на уморните блесоци на небата во златни магли. Над каналите и гондолите паѓаат „бесконечноста на тажното свенување“ и „есенските и медни сенки на Тицијан“. Град – елегија за минливоста, за неумоливото исчезнување. Град облечен во коприната на залезот, кој постои само за да тагува и за да биде красен – едновременно. Град на убавата умора, потпрен врз обрачот на „вечерното сонце“ што гори како „дрвена рана“. Во Венеција, насликана во декадентистичките нијанси на италијанската тага, поетот открива непозната двојничка. Венеција станува негова близначка.

Волошин патува во просторот, но овој поет би се сложил дека би било многу повозбудливо да се патува низ невидливите мориња во чии бранови се сродуваат времињата. Во „На Форумот“, поетот е врник на Кикерон и на Ајнеј. Мистичноста на просторот ги избледува онтолошките контури на објективниот хронотоп. Запчениците во механизмот на историјата се изместуваат, заспиваат. Се збиднува метафизичка средба меѓу времињата што не се познаваат меѓу себе. Форумот е место од каде времето е прогонето. Тоа се стихови кои напомнуваат на стари, избледени разгледници. Поетот, во философски ламент, како археолог кој под урнатините го бара призракот на времето, црта апокрифни сеќавања од неодамнешното минато. Овие стихови се нежно изрезбани мраморни минијатури – двојници на храмовите, перистилите, театарските сцени на Стариот Рим. Волошин ги црта камените зданија, *свечената росира* каде „говореше Кикерон / плавно, убаво и јарко“, великолепната тага на срушените столбови, низ кои се измолкнуваат шарени гуштери, кои би можеле да си припомнат дури и на Ромул и Рем. Просторите и времињата се заситуваат со светлина; сè добива летна сенка на свеченост. Ветрот на историјата ги разнесува димните магли на светлите огнови на римските Весталии, за одеднаш да се огласат утринските камбанарии и црковните хорови: „И Форумот молчи. / Утрински сјај гледам јас. / В ширта

напев се точи: / Ave Maria!“ – пее патникот, заталкан во предел каде песоците на историјата, во космичката клепсидра на времето, струјат во енигмата на неразрешливиот лавиринт.

Според Виктор Сегален, „егзотичното се соединува со мистериозното“ (Segalen 2002: 37). Во „Делос“, патникот со вчудена задуманост го прашува Аполон: Зошто од сите сокровишта на Елада го избра каменитиот, скржав со бои, жарок кат, за свет престол? Волошин е сликар на скриениот живот на стеблинките во сидните ниши на срушените светилишта. Поет наднесен над бездната на минливоста – уплашен од неа, кој во имагинативната трансценденција на времињата копнее да ја улови убавината која неизбежно е дека ќе се срони во раката на морскиот ветар. Во тој предел на „морски карпи стрмни“, поетот, во сновидение, го гледа Феб како лебди во небесните висини, низ кои се извишуваат „димните олтари црни“, кои ликуваат во негова слава. Поетот, вдишувајќи го темјановиот кадеж, ги лови, во слухот, подземните гласови на мртвите векови – загледан во морските видици, задуман над метафизичката драма на времето.

Морето на Волошин е ноќна палата во која живее Сонцето. Поетот посакува, во свездената магма на минијатурниот лирски цртеж, во свеченоста на залезот, да украде макар еден зрак растворен во морските далечини. Тоа е мигновениот повтеж да се совлада галопот на Сонцето и на брановите, да се совлада невозможното. Морските пејзажи, во стиховите, се поигруваат со сентименталниот темперамент на вселенското битие на морската шир. Напати крадат мигови од бурната епика на морето, од сликите на Иван Ајвазовски, за одеднаш, трескотните симфонии на брановите да се успијат во контемплативни пастелни кантилени за самрачните морски игри, или во сакрални литании за пркосната великолепност на тајните обреди на морскиот бескрај.

Во меланхоличната палета на *Луїоџи* се прелеваат зелените, жолтите и сините сенки на морето и на светлината. Морската *сина* боја, според Волошин, ги отелотворува „воздухот и духот, мислата, бесконечноста, непознатото“, а соларната *жолта* просторите ги облекува во „сонце, светлина, волја, самопознание, царственост“ (1988: 292). *Луїоџи*, често, во овие стихови, трепери како елегично, акварелно-импресионистичко и носталгично сеќавање, или како сон во кој е засолнета тајната на бесконечноста. Видиците се омеѓени. Морето и небото ги сошиваат сините распенети платна. И обете бесконечности го канат поетот да потоне како мал, ефирен акорд во нивниот колористички оркестар од созвучја: „Се пенат далги, / ветар палав повикува, / воздив волен / и срцето ликува“. Морето е жизнерадно, пуерилно и немирно протејско божество, но и таинствено огледало, врз кое, наднесувајќи го лицето, во брановите што фосфоресцираат под зраците на сончевиот зенит, поетот не сретнува двојник, туку загаодно лице на бесмртен космички волшебник, чиј поглед ја замрзнува простосмртната, сенишна мечта за земниот бескрај. Сепак, овој поет страствено ликува и пред морските бури, и пред питомите, самрачни танци на брановите. Морските пејзажи на Волошин

се акварели на полупремолчената тајна, на меланхоличната прелест во метафизичкото доживување на времето што се лула во приливите и во одливите. Тоа се пејзажи видени низ заматените полутонови на крајбрежните слики, низ сидот на морската капка. Светот на морето, Волошин го заклучува во суптилни слики, уловени во испарувањата на утринските магли над брегот. Стиховите, во кои поетот го кани морето, се озвучени како обредни повикувања на морските духови на осончениот Јул.³

Во „Таврида“, низ јужните кримски предели, поетот броди по трагите на Артемида. Нејзините одгласи спијат во сонот на брановите, во школките, во камењата. Ноктуралниот цртеж придобива елегични еха. Талкачот тагува за времињата што изминале без да го познаваат. Ноќта е полна со „тишина и блаженство чудно“. Но, поетот се сретнува со утешно созерцание. Ноќите на Таврида се облекуваат во истата тишина со која блескале под чекорите на сестрата на Аполон. Мизансценот на сегашноста отстапува пред сонот на минатото. „И думав јас: Ти ли си тоа, о Таврида, / земја на богови, прогонети и стари“ – го вознемирува, со восклик, сонот на морето, скитникот по песоците на ноќта, а вслушан во музиката на гранките на кипарисите, се запрашува дали светлата Таврида се сеќава на *младајџа свештеничка*, која „долги лета в солзи и бол“ ги оплакуваше „тие напуштени брегови родни“. Во морето, во оваа лирика, е отелотворен космичкиот гениј на историјата, кој се *сеќава* и на она што било и на она што ќе биде. Во брановите на Таврида пловел одразот на Артемида, исто како што во бранот се мрешка и одразот на тажното лице на поетот.

Поетот ги знае сите тајни на морето. Тој знае дека *Морејџо* е трагичен додворувач пред таинствениот, темен молк на *Земјајџа*. Во сликите на „Земјата и морето“, Волошин ја заклучува феноменологијата на она што Матвеевиќ луцидно го поима како „драматургија на морето“ (2001: 26). Во миракулизираното, дијалогско обликување на стиховите, поетот ја контемплира дијалектиката меѓу водениот и земјениот архиелемент, како космолошка драма на сепроникнатите созвучја и контрасти. *Морејџо*, „со тих брановит грохот“, во опчинето признание на неговата љубов, „од искони“ воскликнува пред *Земјајџа*: „О зошто молчиш / пред молбите мои вечно?“ А, *Земјајџа*, што „на сонцето ласка под сјајот, / насмешливо се смее“ – таинствено и неумоливо молчи. Ова е мала романтичарска баладична бајка за архетипската и вечно *невозвратена љубов* на *Морејџо* кон *Земјајџа*. Очудувачкиот тембр на лирското событие го освојува драматичното акме во

³ Полнозвучно и сликовно е сродството во мотивската транспозиција на восхитот од морскиот космос во стиховите на Волошин и на Матеја Матевски. Сентименталната и рефлексивна митологија на морето кај Матевски, како поет кој стои „распан и вцашен“ пред морската „голема игра на непостојаната убавина“ („Море“, *Рамноденица*, 1971), ги обединува сликите на соништата, љубовта, копнежот, минатото, времето – мотивски пулсирања, кои се созвучни со мистичното и химнично чувствување на морето кај Волошин.

сликата на расрденото *Море*, кое ниту со раскошните „свити од бранови моќни, / што шумат и татнат“, со кои воскликнува пред *Земјаѿа*, не успева да ја освои нејзината благонаклонетост. Брановите, „со бессилна злобливост полни“, се кршат врз нејзиниот сончев молк; стануваат пена врз молчаливите образи на *Земјаѿа*, во која умира страста на морските сништа. Во алегориска фигуративност, Волошин наметнува мистична светлина врз хилозоистичката дихотомија меѓу *Земјаѿа* и *Мореѿо*. Човекот (кој, во материјалната онтологија, ги обединува обата елемента), вечно ѝ се додворува на морската вечност, вечно патува кон неуловливиот *Бескрај*. Морето, пак, вечно, непомирливо патува кон *Земјаѿа*. Силите на приливите, галомирајќи, посегнуваат кон *Земјаѿа*. Радост на мигновението! Кавалкадата на одливите – *Мореѿо*, го разделуваат од брегот. Тоа е метафизичка игра на контрасти. *Мореѿо* е заклучено, омеѓено со *Земјаѿа*, а таа со него. *Мореѿо* е копнежливо, обеспокоено, палаво, самоволно и каприциозно. *Земјаѿа* – неподвижна, молчалива. *Мореѿо* е толку бескрајно што неговиот копнеж не може ниту да се отсонува. Морските води вечно патуваат во преобразбата, а *Земјаѿа* вечно стражари пред обредите на мимолетните промени. *Мореѿо* е вечно во преобразбата на ефирните светлини на водите. *Земјаѿа* – во хтонскиот молк на скриената тајна. *Земјаѿа* и *Мореѿо* се непомирливи соперници. Помеѓу нив е застанат – *Човекоѿ*. Соперник и дете на обете космогониски сили – едновремено. Поетот е само замечтаен сликар на оваа архетипско-манихејска драма на сентименталната дијалектика меѓу сонот на *Мореѿо* и неразгатливата тајна на *Земјаѿа*.

3 Разгледници од Африка

Николај Гумиљов. Фантаст, трагичен авантурист и редок романтичарски идеалист. Каиро. 1908 година. За прв пат, овој петербуржанец ќе пристигне на африканската почва. Во стиховите на Гумиљов, не е само поетот оној кој, под воздејство на самрачните обредни мистерии, се вљубува во усвитената африканска земја. И Африка е таинствена волшебничка, којашто се вљубува во занесениот лирик, претскажувајќи му го заветот за вечното враќање. Африка е древно и апокрифно созвездие во интимниот зодијак на овој поет.⁴

Од мастилниците на Гумиљов истечуваат водите на Нил. Низ неговата лирика пролетуваат црвени ибиси, течат реки од смоли и мирудии, озвучени од музиката на јантарните украси и ѓердани; димат племените огнови во портокаловите самраци. Во шарениот календар на овие стихови царуваат

⁴ Во уметничкиот ареал на словенските литератури, еднакво ретка лирска опсесија со Африка ќе пројави уште еден врвен поет. Станува збор за Ацо Шопов и збирката *Песна на црната жена* (1976). Таа „Црна Африка / што се храни со сокови од легенди и преданија“ („На тие брегови нема ни мир ни починка“) на Шопов е, бездруго, необично сродна со сказочната Африка, за која пее Гумиљов.

летото, митологиите на ветровите и на песоците, окултниот мистицизам на тотемите, саванската фауна на еден очуден имагинарен рај, откриен низ очилата на детството и на географската фантазија. На поетот му припаѓаат сите далечини – откриени и неоткриени. Тоа е поетот авантурист, кој „в секој шум слушаше свон лирин“, и за кого е „светот под нозете – килим“, како што, пее Гумиљов во песната „Спомен“. „Создавам географија во стихови... Најпоетската од сите науки“ (цит. според Давидсон 2001: 332) – ќе изрече тој. Тоа е лирска географија на ескапистички сентиментализам и романтичарски егзотизам, кој се раствора во „локалната боја“ на непознатите предели. „Со животот современ сум учтив, / но, бедем меѓу нас се виши“, восклицува Гумиљов, како поет кој сонот и јавето, стварноста и мечтата – ги раскарал. Затоа е, неговата поезија, и поезија на една *санџвинична меланхолија*. Поетот ги празнува волшебните предели, насликани од раката на сонот врз картата на јавето. Но, тие цртежи се кусовечни. Водите на јавето ги измиваат. Бродовите кон северот го повикуваат поетот назад. Тој тагува, но, во неговите дланки, останува магичен талисман кој ветува враќање.

Меланжот меѓу геопоетичното и фантастичното, Гумиљов автопоетички го изведува во онирично-гротескната алегорична „Заскитаниот трамвај“. Еден таинствен трамвај јури по невидливите шини на стварноста. Тоа е *Имајнацијата*, облечена во метафоричен маскараден костум. Трамвај побегнат од заклучените градови на сонот, излетан од шините на времето. Космичката сликовна асоцијативност и фантазмагоричната симултаност на временско-просторните контури, го ослободуваат овој маѓепсан трамвај да протатни низ пределите на еден превртен свет, каде денот и ноќта си ги замениле ролјите. На географските карти не треба да им се верува, бидејќи просторите патуваат едновременно со очудениот патник. Гумиљов сочинува езотерична, таинствено-егзотична космографија. Под тркалата на призрачниот трамвај, несогледливите видици на светот се врзуваат во космичко клопче. Во секавична витражна игра се менуваат пејзажите на Нева, Нил и Сена, за одеднаш трамвајот да се вивне сè до „зоолошката градина на планетите“. Овој интергалактички егзотизам е сроден со бајковната опчинетост од *Јуџи*. За Гумиљов, Африка е скриена песочна вселена.

Гумиљов е поет на каледиоскопски игри на цртежи и глетки. Во еден петербуршки дождлив самрак, поетот во каминот го гледа големото африканско сонце, чијшто обрач е понижан со силуетата на саванската господарка на висините – *жирафата*. Но, залудно. За дамата од северот, во чии очи димат вечерните магли, жирафата е само соновна химера на поетот мечтател. Во „Жирафа“ на Гумиљов, ова животно е метонимиска изобразба на африканската земја и на нејзините волшебства. Поетот, со снисходлива иронија на замечтаена детскост, ја запрашува саканата:

*И како да ти раскажам за градини од сончев слаг
за високи џалми и мирисни џреви модри...
Зар ти џлачеш? Чуј... џаму, на езероџо Чаг
жирафа чудесна броди.*

На оваа чудесничка во миражната ноќ, „близначка да ѝ биде може само белата луна“. Таа е молчалива чуварка на тајни, која, над африканските зајдисонца, „гледа земја со чуда штедра“. И поетот, како и жирафата, знае за предели кои дишат со сказни за „дрната мома, за страста на младиот вожд“. Сепак е залудно: љубената, не им верува на тие бајки. Во нејзините очи не бродат шарени жирафи, ами капе само „сивиот дожд“.

Акмеистичките четки на Гумиљов го сликаат колористичкиот замелушено-жизнерадосен темперамент на пристанишниот град Каиро. Во запурничавиот летен воздух набрекнуваат шарените димни облаци на некаква ненасетена тајна. Морнари, бродови, луѓе со црвени фесови, громка детска врева, безистени, музички Вавилон од гласови и јазици... Љубопитни, децата се точкаат за да ги пречекаат трговските патници од задморските предели. Гумиљов вешто, во стиховите ги проткајува класичните имаголошки топоси. Овде секој е *друј за друјош*, а отаде и загадочен, чудесен, таинствен. Над ежедневните драми на луѓето, на покривите, штрковите ги извиваат белите вратови. Животните кај Гумиљов се мудри, очиклени и волшебни. Штрковите во „Зараза“, се „небесни волшебници“. Ги знаат сите тајни. Знаат зошто врз образите на еден скитник „багреат црвени петна“. Тоа е вревлив град – мравјалник. Никој не ги слуша криците на овие птици, а тие знаат дека, „со парфемеи и свили / во градот се прикрадува зараза“.

Во „Египет“, светот на осончените, мистични предели оживува како „дртеж од книшка стара“. Поетот го отвора патувачкиот споменар и во собите на сеќавањето, замаглени од прашина на зимската меланхолија, се завиоруваат топли думани од африкански песок, низ кои заблеснуваат *смарајдни рамнини, ѓалми*, разиграни како *лалгала*. Сè во овие стихови плови меѓу миражите на празникот на летната екстаза и историските сновиденија. Сенките на Озирис и на Изида демнат под египетските месечеви ноќи. Сонцето е маскирано во соколовото лице на Ра. Оживуваат, под песочната патина на времињата, градовите призраци, древните градини на Мемфис, фараоните успиени во саркофазите. Светлините на Египет, во овие стихови, се провираат низ волшебен бинокулар, низ чии стакла стварноста оддава надреални блесоци. Тоа се предели на „смешни камили, / змејоглави со рибји тела“, кои се искрале од „длабочините на шарените мориња“. Египет напати е само мираж, сон. Овде мудреците беседат со Бога, со птиците и со ѕвездите. Со очи намрешкани од песочните омарнини, Египет пред Гумиљов се буди како полусонлив летен ритуален театар, како дух разбуден од волшебна ламба. Сестрите на времето – сфингите бдеат како „стражари свети“, поздравувајќи го поетот, „со насмев таен што молчи“. Егзотизмот во *ѓросѓорои* се проникнува со егзотизмот во *времеѓо*, кој Сегален го поима како „љубов за Минатото“ (Segalen 2002: 28). Овој *ѓрансисѓориски еѓзоѓизам*, кај Гумиљов, станува и *меѓафизички еѓзоѓизам*. Поетот ги надмудрува времето и историјата. Трансценденталната имагинација, под перото, ги разбудува династиите, обредните мистерии, божествата, сокриени под песочните дини:

*Очаран од јусџинскиот речен џек,
„џоа сон е!“ воскликнуваши вледан.
Не сум џрикован за нашиот век,
џиџом над безднџа на времето се веднам.*

Песочните ветрови на поетот му шепотат тајни пораки, во кои времињата ги испреметкале конците на своите макари. Поетот отвора прозорец во времето. Театарот на минатото вреви, ласкоти и шуми. Долги поворки градат столбови и храмови, свештеничките танцуваат, пеејќи му торжествени химни на Крокодилот, а Клеопатра „со големи втренчени очи“ ги следи едрата над Нил. Египет на Гумиљов е волшебна продавница за мириси, пејзажи и мелодии. На терасите, жените послужуваат *џумбир* и *слаџико од рози*, сонцето е замаглено од чадот на *нарџилињата*; се листаат свети книги со *џерсиски црџежи*, растреперени „како пеперуги од сказочни земји“, а жетварите работат над *злајниџе џолиња*. Египет е земја во која штрковите, кон северот, се враќаат со пораки испишани на „лист од евкалиптус“, скриени под крилјата.

Гумиљов е сликар на неосвоивите пространства. Во „Сахара“, поетот е осаменик којшто броди кон несогледливите видици на пустината – тој „океан од оган“, извајан од „сонце и ветар“. Во спектарот на романтичарските асоцијативни схеми, Сахара ја отелотворува блејковската *возвишено засџрашувачка убавина*. Таа е огледало на простосмртната потрага по бесконечноста што восхитува и плаши. Пустината е врсничка на Времето, но „Сонцето подава лице од висините сини“, кое е „девствено младо“. Сахара е песочен килим врз кој бродат карвани од камили, а над неа „леки облаци спијат, / суници бродат“. Просторите се проникнуваат; меѓу нив бледнеат границите на физичката географија. Ветрот е патник кој со сахарскиот песок ги позлатува „и Париз, и Москва, и Атина“ – едновремено.

Африка на Гумиљов има две лица. Дневно и ноќно. Врз ноктуралното лице на Африка, поетот ги засадува цветовите на шумовитите огнови, пламнати среде племенските собори. Африканската ноќ е живо, загадно суштество, родено од жарчињата на магиските обредни инкантации, што е во заговор со таинствените сили на земјата и на небото. Таа стражари над непознатите патници, исто како што и тие ја демнат неа. Гумиљов во „Африканска ноќ“ ја митизира обвивката на стварноста. Во зеницата на ноќта се испреплетуваат есхатолошки и теомахиски визии, а поетот, предавајќи го духот на речните бранови, гледа како „на небото бледо / огнен со црн се бори бог“.

Во „Езебекија“, поетот, очевидно вратен во зимските магли, си припомнува на „големата каирска градина“, осветлена од Месечината. Името *Езебекија*, во зимскиот воздух, свони како зборче загатка, заскитано од таинствениот ѕвезден речник. *Езебекија* е митизиран простор во сентименталната географија на Гумиљов. Во безутешен немир, поетот го слуша *џовикот за џаџување* – назад. Патувањето се алегоризира како исцеление; станува потрага по загубената мечта во име на возродувањето на надежта. Каирската градина е ‘загубен рај’, каде во мракот, *воџоџот блеска*

како „еднорог што во воздухот игра“. Сè во оваа градина напомува на детски миражен сон. Тоа е предел на *ониричен еџоџизам*, каде цветовите и свездите си ги замениле местата. Воскликнувајќи во торжествена победа над меланхолијата: „Посилен од болката / и подлабок од смртта – животот е!“, поетот го предава заветот на Бога. Тоа е мистичен, жовијален копнеж што внушува радост, но битието го колка и го мори. Со враќањето во каирските алеи, ќе се огласат и флејтите на духовното ослободување: „Во таа градина да појдам, со заветот стар, / или, да кажам дека, му останав јас верен, / и дека слободен сум сега...“ – во плачевен копнеж пее овој патник.⁵

Во сонот на овој поет од северот живее скриена рајска птица. Во нејзината неземна песна, поетот го лови повикот на африканската тропска бесконечност. Поетот ја ослободува од кафезот на сонот. Таа полетува кон јужните неба, поведувајќи го и него. Во „Повик за патување“, поетот го канат, од далечините, „чудесни балади, / приказни за абисинските рози“. Наместо пасторалната, елизиско-аркадиска слика на земниот рај, Гумиљов, рајот на африканската земја, го слика во миракулизиран, *мистичен еџоџизам*. Со длабоката Африка царуваат „древни маѓеснички-царици“, пред небесните двери стражарат „црни ангели“, во саванските миражи ласкаат очите на „лавови со круни од цвет“. Патникот, којшто ја сретнал Африка, патува кон „високиот Божји рај“, со блажен насмев, затоа што „нам знаен ни е тој крај“. Близнакот на рајот, за Гумиљов, на земјата, може да се открие на картата на Африка.

Во сонот на овој поет, од лотосовото езеро на древните африкански призраци, во опсидијанските ноќи, се извишува еден „црвен идол на бел камен“, што во громок крик открива загадочно име, заклучено во музикалната магија на заумноста: *Мадагаскар*. „Мадагаскар“ Гумиљов го оркестрира како егзалтирано ноќно сновидение. Лотката на поетот плови низ реката на еден „непознат свет“. Насоне, тој ги поздравува пределите на Мадагаскар, каде „пееја и блескаа / илјада лебеди лесни“ и играат *маскирани џолиџи*, се брануваат *џолиџа со мирисни џиреви*, што прострујуваат низ растителната невратура на сонот. Во вакви предели, лирата на поетот се задумува: „Зошто не останам овде јас?“ Часовникот го огласува разочарувањето. Сонот окончува. Гласот на мечтата паѓа во понорот на сенишниот сон. Врз очите на поетот, огновите на Мадагаскар ги засенуваат „крилјата на лилјациите црни“. Ноќта ги симнува волшебните маски:

⁵ Мошне сликовно сонорна е контрастната блискост на овој стих со завршните стихови во „Т’га за југ“ на К. Миладинов. Лирскиот субјект во стиховите на Гумиљов би ја прегрнал и смртта под месечевата ноќ во каирската градина, копнеејќи да се врати, додека пак Миладинов, загледан во московските снежни веавици, пее за смртта, под свеченоста на залезот, крај Охридското Езеро. Двајцата поети копнеат по *Југот*, без разлика дали е тој излеан во сончевата, или во месечевата светлина. Македонскиот поет *Југот* го слика во носталгичното злато на болката, додека Гумиљов во класичната сребрена, разнежена руска меланхолија.

*Небошо и тораџа џонаџи в мрак,
лебедовошо јашо в сон молкна...
...Лежев во мојаџа џосџела џак,
за убавоџа џлачејќи лоџка.*

Зошто на поетот не му се дозволи да остане таму – во соновниот Мадагаскар? Зошто тој, секогаш поразен, ја помирува вечната кавга меѓу *јавешо* и *соноџи*, иако знае дека тие насмешливо се поигруваат со него?

Гумилов соумева, скришум, на сонот да му украде неколку тајни. Тој ги раскрилува волшебствата на *картографската фаниџаџа*. Во „Нигер“, поетот негодува пред здодевните географски карти и атласи. Како можат цртачите на тие карти, да ги замрежуваат чудата на Африка во безрадосни, геометриски заметкани и безразборни цртежи? Градовите „Буса, Гомба и царот Тимбукту“ се многу повеќе отколку мастилави точки врз картата. „И звукот на овие слова во мене сонце раѓа / како биеж на барабани, мечта буди“ – пее Гумилов, роптејќи пред безрасудноста – реката Нигер да се обележи како танка, црна нитка, разиграна на хартијата. „О, царски Нигер, / а како се дрзнуваат да те навредат тебе!“ – со горка зачуденост се запрашува поетот. Каде се, на таа карта, водите полни со фосили, филдишни украси, „крвави рубини“, скриените „метални чудесни богови“? Гумилов црта инаква карта. Таа оживотворена географска карта ја црта во јувелирската работилница на сонот. Врз зелениот атлас на стиховите, поетот ќе ги обележи бреговите на Нигер со „лента од златен брокат“, ќе вреже *смарагдни каменчиња*, за да ги означи „богатите села“, народите кои „како птици пеат“, а со „бледен опал, што игриво светка“ ќе ги украси *рамнините на Сонџај* и *линениите домови*. Во овој екстатичен восхит од историското, фолклорно-митско, вегетативно и минерално богатство на Африка, се разоткрива т.н. „етногеографски егзотизам“ (Segalen 2002: 70). Поетот на сребрените зими, кон африканските далечини, патува со корабите на земните мориња, но и со коработ на лирската мечта. Во оваа лирика, африканското срце, кое „полно е песна и оган“, издишува соништа, волшебна музика, заумни и неодгатливи авантури на јазикот на имагинацијата. Гумилов не се двоуми: тој знае дека, доколку во сонот нè призива „глас незнаен“, од предел „таинствен со чудеса богат“ – тоа се подароци што, во сонот, ги веат топлите африкански ветрови.

4 Заклучна согледба

Максимилијан Волошин и Николај Гумилов се поети кои се осмелуваат да ѝ веруваат на иглата на компасот, што заповеда да се открие *непознатото* сонце во скриените области на таинствениот Јуџи. Откривајќи ги пределите зад северните, снежни неба, тие ги учат езотеричните азбуки на *Сонцето* и *Морето* – две сили, кои господарат со настроението на иглата во нивните, бездруго – *хелиотропични компаси*. Она што, во тематските проседеа на овие

ексцентрични поети, можеби се чини како класична опседнатост со имаголошко-одеопоричните феномени на *ејзоичношо* и на *Друшоа*, неизбежно е да се иследува низ поделикатно нијансираните стакла на херменевтичкиот окулар. Нивното естетско доживување на далечините, населени со *Нејознашо*, бидува проникнато со длабоко трансцендентното, философско и космополитско чувствување на феноменот на географското *груаде*, поиман во времето и во просторот. И по повеќе од едно столетие од нивното сочинување, во овие стихови, зад *космоолишскошо* доживување на јужните далечини, се крие, над сè – мудро *космичко* доживување и духовната авантура на откривањето на чудесната галаксија на *Јушо*. Тоа се стихови кои, по својата естетска натура на мистична ерудиција и имагинативна лудистичка драж, отвораат ново поглавје во митолошките читанки, инаугурирајќи ја сентименталната митологија на *Јушо*.

Библиографија

- Волошин Александрович, М. (1988). *Лику творечества*. Ленинград: Наука. [Vološin Aleksandrovič, M. (1988). *Liki tvorečestva*. Leningrad: Nauka.]
- Волошин Александрович, М. (2003). *Собрание сочинений: Стихотворения и поэмы (1899-1926), Т.1*. Москва: Эллис Лак 2000. [Vološin Aleksandrovič, M. (2003). *Sobranie sočinenij: Stihotvorenija i poemy (1899-1926), T.1*. Moskva: Ellis Lak 2000.]
- Волошин Александрович, М. (2003). *Собрание сочинений: Стихотворения и поэмы (1891-1931), Т.2*. Москва: Эллис Лак 2000. [Vološin Aleksandrovič, M. (2003). *Sobranie sočinenij: Stihotvorenija i poemy (1891-1931), T.2*. Moskva: Ellis Lak 2000.]
- Гумилев Степанович, Н. (1998). *Полное собрание сочинений в десяти томах: Стихотворения. Поэмы (1902-1910), Т. 1*. Москва: Воскресенье. [Gumilev Stepanovič, N. (1998). *Polnoe sobranie sočinenij v desiati tomah: Stihotvorenija. Poemy (1902-1910), T. 1*. Moskva: Voskresenje.]
- Гумилев Степанович, Н. (1998). *Полное собрание сочинений в десяти томах: Стихотворения. Поэмы (1910-1913), Т. 2*. Москва: Воскресенье. [Gumilev Stepanovič, N. (1998). *Polnoe sobranie sočinenij v desiati tomah: Stihotvorenija. Poemy (1910-1913), T. 2*. Moskva: Voskresenje.]
- Гумилев Степанович, Н. (1999). *Полное собрание сочинений в десяти томах: Стихотворения. Поэмы (1914-1918), Т. 3*. Москва: Воскресенье. [Gumilev Stepanovič, N. (1999). *Polnoe sobranie sočinenij v desiati tomah: Stihotvorenija. Poemy (1914-1918), T. 3*. Moskva: Voskresenje.]
- Гумилев Степанович, Н. (1998). *Полное собрание сочинений в десяти томах: Стихотворения. Поэмы (1918-1921), Т. 4*. Москва: Воскресенье. [Gumilev Stepanovič, N. (1998). *Polnoe sobranie sočinenij v desiati tomakh: Stihotvorenija. Poemy (1918-1921), T. 4*. Moskva: Voskresenje.]
- Давидсон Борисович А. (2001). *Николай Гумилев. Поэи, пушешественник, воин*. Смоленск: Русич. [Davidson Borisovič A. (2001). *Nikolaï Gumilev. Poët, putešestvennik, voïn*. Smolensk: Rusič.]

- Матевски, М. (1987). *Подготовка за патување: избор од поезијата*. Скопје: Македонска книга. [Matevski, M. (1987). *Podgotovki za putuvanje: izbor od poezijata*. Skopje: Makedonska kniga.]
- Матвеевиќ, П. (2001). *Медитерански бревијар*. Скопје: Матица македонска. [Matveevik, P. (2001). *Mediterranski brevijar*. Skopje: Matica makedonska.]
- Нучера, Д. (2006). (прир. Армандо Њиши). „Патувањата и книжевноста“, во: *Компаративна книжевност*. Скопје: Магор. [Nučera, D. (2006). (ed. Armando Njishi). 'Putuvanjata i kniževnosta', in: *Komparativna kniževnost*. Skopje: Magor.]
- Шопов, А. (1976). *Песна на црната жена*. Скопје: Мисла. [Šopov, A. (1976). *Pesna na crnata žena*. Skopje: Mislа.]
- Bachelard, G. (1942). *L'eau et les rêves. Essai sur l'imagination de la matière*. Paris: Librairie José Corti.
- Chevalier, J. and Gheerbrant, A. (1990). *Dictionnaire des symboles: Mythes, rêves, coutumes, gestes, formes, figures, couleurs, nombres*. Paris: Robert Laffont / Jupiter.
- Ferber, M. (1999). *A Dictionary of Literary Symbols*. New York: Cambridge University Press.
- Segalen, V. (2002). *Essay on Exoticism*. Durham & London: Duke University Press.

